

J. M. Coetzee

Lenkas

Iš anglų kalbos vertė
Nijolė Regina Chijenienė

Sofoklis

Vilnius, 2023

Padėkos žodis

Dėkoju Mariai Soledad Constantini, Marianai Dimópulos, Georges'ui Lory'ui ir Valerie Miles už pagalbą ir patarimus kuriant *Lenką*.

PIRMAS SKYRIUS

I. Jis pradeda nuo moters, netrukus po jos imasi vyro.

2. Moterį iš pat pradžių įsivaizduoja labai aiškiai. Ji aukšta ir grakšti; gražuole nepavadintum, tačiau išskirtinių bruožų – tamsbruvė, išraiškingais skruostikauliais ir putliomis lūpomis, o balsas – žemas kontraltas – maloniai glosto ausį. Patraukli? Ne, ne patraukli ir tikrai ne gundanti. Jaunystėje gal ir buvo patraukli – kaip kitaip, turint tokią figūrą? – bet dabar, keturiasdešimties, ji tarytum gręžiasi nuo to. Eidama – tai labiausiai krinta į akis – nekraipo klubais, žengia grakščiai ištiesusi nugarą, net galvą atmetusi.

To jam beveik ir pakaktų moters išvaizdai apibūdinti. Jos savasčiai, sielai atskleisti dar bus laiko. Dėl vieno dalyko jis neabejoja: ji geros širdies, miela, draugiška.

3. Su vyru daugiau vargo. Nors ir jį įmanu įsivaizduoti. Tai lenkas, septyniasdešimtmetis, beje, energingas septyniasdešimtmetis, koncertuojantis pianistas, pagarsėjęs kaip Šopeno atlikėjas, nors prieštarvingai vertinamas: jo Šopenas anaip tol ne romantiškas, atvirkščiai, sakytum, griežtokas, nelyginant koks Bacho sekėjas. Šiuo atžvilgiu

pianistas – savotiška keistenybė muzikos scenoje, tad vien tuo turėtų suvilioti negausią, bet išrankią publiką, susirinkusiančią Barselonoje – mieste, į kurį jis pakviečiamas ir kuriame sutinka grakščią, švelniu balsu kalbančią moterį.

Tačiau vos užgimęs, lenkas pradeda keistis. Su tokia įspūdinga sidabrinių plaukų kupeta vien Šopeną atliekantis personažas turi vilčių tapti įsimintinas. Bėda, kad jo dvasinis pasaulis, jo jausmai miglotesni. Suprantama, fortepijonu jis skambina įkvėptas dvasios, tačiau Šopeno dvasios, ne savo paties. Ir jei kam toks grojimas atrodo neįprastai sausas ir griežtas, jis byloja ir tam tikrą paties atlikėjo temperamento pasyvumą.

4. Ir iš kur jie atsibeldė, tas aukštaūgis lenkų pianistas ir elegantiška išlakaus stoto moteris, bankininko žmona, užsiimanti labdariniais darbais? Kiaurus metus jie barbena į jo duris, prašo įsileisti vidun arba pavaryti šalin ir duoti pailsėti. Ar tai reiškia, kad pagaliau atėjo jų laikas?

5. Lenką pasikviečia Koncertų draugija, jau kelis dešimtmečius kas mėnesį rengianti rečitalius Mompu salėje, esančioje gotikiniame Barselonos kvartale. Koncertai atviri, tačiau bilietai brangūs, tad į juos paprastai renkasi pasiturinti, senyvo amžiaus ir konservatyvaus skonio publika.

Minėtoji moteris – jos vardas Beatričė – yra koncertus administruojančios valdybos narė. Šį darbą ji vertina kaip savo pilietinę pareigą, juolab kad muziką laiko vertybe, prilygstančia meilei, labdarai ar grožiui ir netgi darančia žmones geresnius. Puikiai suprasdama, kokie naivūs jos įsitikinimai, vis tiek jų laikosi. Ji protinga, bet nemąstanti. Dalį

jos intelekto užvaldžiusi nuostata, kad perdėtas mąstymas paralyžiuoja valią.

6. Sprendimas pakviesti lenką, kurio pavardėje yra tiek daug „v“ ir „č“, kad niekas iš valdybos narių net nebando jos tarti – vadina tiesiog lenku, – priimtas tik po ilgų svarstymų. Kandidatūrą pasiūlė ne ji, Beatričė, o jos draugė Margarita, koncertinių ciklų dvasia, jaunystėje studijavusi Madrido konservatorijoje ir apie muziką išmananti daug daugiau nei ji.

Lenkas, sako Margarita, savo tėvynėje nutiesęs kelią naujai Šopeno atlikėjų kartai. Jos atsiųstoje pianisto koncerto Londone recenzijoje rašoma, kad kieto, „perkusinio“ Šopeno – Šopeno kaip Prokofjevo – mada jau praėjusi. Visuomet tai būdavo ne kas kita kaip modernistų reakcija į nuostatą, jog prancūzų ir lenkų kompozitorius yra švelnios, svajingos, „moteriškos“ muzikos kūrėjas. Atgimstantis istoriškai autentiškas Šopenas esąs švelnių tonų ir itališkas. Lenkų atlikėjo naujai perskaitytas Šopenas, net jei ir perdėm intelektualizuotas, vertas pagyrimo.

Ji, Beatričė, abejoja, ar verta aukoti vakarą istoriškai autentiškam Šopeniui, be to, neaišku, ar jį priims gana senamadiškas draugijos ratas. Tačiau Margarita dvejonių neturi ir Beatričė palaiko draugę.

Taigi kvietimas lenkui su siūloma data ir honoraru išsiunčiamas, ir yra jo priimamas. Atėjus atvykimo dienai, jis atskrenda iš Berlyno, yra pasitinkamas oro uoste ir nuvežamas į viešbutį. Vakare po rečitalio ji kartu su Margarita ir jos vyru nusivesianti jį vakarienės.

7. Kodėl pačios Beatričės vyro nebus tarp vakarienės dalyvių? Atsakymas: todėl, kad jis niekada nedalyvauja Koncertų draugijos renginiuose.

8. Taigi planas sudarytas ir jam pasiruošta. Tačiau nelauktai atsiranda trikdys. Tą rytą Margarita telefonu praneša negaluoianti. Pasiaiškina glaustai: *caído enferma*, susirgo. Kuo susirgo? Ji nesako. Kalba aptakiai, atrodo, kažką slepia. Šiaip ar taip, į rečitalį ji neatvyks. Neatvyks ir jos vyras. Todėl ar ji, Beatričė, negalėtų imtis svetingumo pareigų, t. y. pasirūpinti, kad jų svečias būtų laiku pristatytas iš viešbučio į salę, o po koncerto, jei pageidaus, pavaišintas, kad grįžęs į gimtinę galėtų draugams pasakyti: „Apskritai Barselonoje man patiko. O taip, jie manimi labai rūpinosi.“

– Gerai, – sako Beatričė, – bus padaryta. Tikiuosi, ilgam neįsisirgsi.

9. Ji pažįsta Margaritą nuo vaikystės, kartu mokėsi vienuolyno mokykloje ir visada žavėjosi draugės energija, dalykiškumu, mokėjimu bendrauti. Dabar turės pabūti jos kailyje. Kaip užimti vyrą, trumpam atvykusį į svetimą miestą? Be abejo, būdamas tokio amžiaus jis nesitikės sekso. Bet tikrai tikėsis liaupsių, gal net flirto. Flirto menas jos niekada netraukė. Margarita kitokia. Moka apsieiti su vyrais. Beatričė ne kartą su šypsena stebėjo, kaip ji skina pergales. Tačiau jinai nemėgdžios savo draugės. Jei svečias puoselėja viltį, kad su juo bus meilikuojama, teks nusivilti.

10. Lenkas, pasak Margaritos, esąs „tikrai įsimintinas“ pianistas. Ji girdėjusi jį gyvai, Paryžiuje. Gal Margarita su

lenku ir susitikę buvo gyvai ir gal suorganizavusi jo vizitą į Barseloną Margarita paskutinę minutę pabūgo? Arba jos vyrui pagaliau įkyrėjo ir jis uždėjo savo veto? Ar taip reikia suprasti „susirgimą“? Ir kam taip viską komplikuoti!

Ir štai dabar jai teks rūpintis nepažįstamuoju! Nėra vilčių, kad jis kalbėtų ispaniškai. O jei nė angliškai nekalba? Kas, jei jis iš tų lenku, kurie moka prancūziškai? Vieninteliai nuolatiniai Koncertų draugijos nariai, kalbantys prancūziškai, yra Lesinskiai, Estera ir Tomas; bet aštuoniasdešimtmetis Tomas vis labiau kiužta. Kaip jausis lenkas, kai vietoj energingosios Margaritos jam bus pasiūlyta karšinių Lesinskių šeima?

Ji nelaukia būsimo vakaro. Ir kas per gyvenimas, stebisi, būti svieto linksmintoju! Nesibaigiantys oro uostai, viešbučiai, visi skirtingi, bet visi tokie patys, ir šeiminkai, prie kurių turi derintis, visi skirtingi, bet visi tokie patys: pusamžės aikčiojančios poniutės su nuobodžiaujančiais sutuoktiniais prie šono. Paskutinę dvasios kibirkštį numarintų.

Ji bent jau netuščiažodžiauja. Ir nemala liežuvium. Jeigu po koncerto jis bemeilys niūroti, ji irgi užsirauks.

II. Prodiusuoti koncertą, užtikrinti, kad viskas vyktų sklandžiai, darbas nemenkas. Dabar ši našta užgriuvo ją. Visą popietę ji praleidžia koncertų salėje skubindama darbuotojus (jų prižiūrėtojas vangokas) ir tikslindama smulkmenas. Ar būtina jas čia vardyti? Ne. Bet būtent dėmesiu smulkmenoms Beatričė įrodys esanti darbšti ir išmananti. Palyginti su ja, lenkas atrodys nepraktiškas, nesumanus. Jei sugebėjimus matuotume kiekybe, tai didžioji lenko sugebėjimų dalis atitektų muzikai ir beveik nieko neliktų

bendravimui su pasauliu, o Beatričė pritaiko savo sugebėjimus tolygiai visomis kryptimis.

12. Programėlės nuotraukose matome kažkur į tolumą žvelgiantį vyrą netaisyklingu profiliu ir šūsniimi baltų plaukų. Trumpoje biografijoje rašoma, kad Vitoldas Valčikievičius gimė 1943 m., o scenoje debiutavo būdamas keturiolikos. Ten pat išvardyti jo pelnyti apdovanojimai ir kai kurie koncertiniai įrašai.

Ji bando įsivaizduoti 1943 metus Lenkijoje, patį karo įkarštį, kai vienintelis valgis buvo pliuorzė iš kopūstų ir bulvių lupenų. Ar gimusieji tokiu metu vystosi normaliai? Taip pat ir asmenybė? Ar Vitoldo V. kauluose, jo charakteryje išlikę vaikystės badmiriavimo pėdsakų?

Naktį verkiantis kūdikis, verkiantis iš bado.

Ji gimė 1967 metais. Tais metais Europoje niekam nereikėjo valgyti kopūstų badputrės: nei Lenkijoje, nei Ispanijoje. Ji nepažino bado. Niekada. Laimės kūdikių karta.

Jos sūnūs taip pat priklauso laimės kūdikių kartai. Dabar jie jauni energingi vyrai, visa galva pasinėrę į savarakišką veiklą, užtikrinančią jiems gyvenimo gerovę. Jeigu kada ir verkdamo naktį, tai tik dėl pilnų sauskelnių arba šiaip ko suirzę, bet ne iš bado.

Trokšdami pasisekimo jie sekė tėvo, ne motinos pavyzdžiu. Jų tėvas gyvenime daug pasiekė. Apie motiną sunku spręsti. Ar užtenka to, kad išleido į pasaulį du tokius gerai įsiganiusius, veržlius jaunos vyrus?

13. Ji protinga, išsilavinusi, apsiskaičiusi, gera žmona ir motina. Tačiau į ją nežiūrima rimtai. Kaip ir į Margaritą.